

İzmir'de Kamusal Sanat ve Sanata Ayrılan Pay Stratejisi

Public Art and the Percent for Art Strategy in Izmir

Bengi Polat, *Fen Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi*
Şebnem Gökçen, *Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi*

Özet

Kamusal sanat, kentlerin kültür-eksensel dönüşümü, kentte yaşam kalitesinin artırılması ve kentsel mekânın estetiği ile yakından ilişkilidir. Kamusal sanat, kentlerin yaygınlaşan ve öne çıkan bir özelliği haline gelmektedir. Kentlerin kültür politikaları, kamusal sanata giderek artan ilginin ve kamusal sanatın kentlerin dönüşümüne olan katkılarının arka planında kayda değer öneme sahiptir. *Sanata Ayrılan Pay* stratejisi ise kamusal sanatın kentlerdeki varlığını artırmak için uygulanan ve kamusal sanat eserlerinin yapımını finanse etmek için başvurulmuş en yaygın yöntemler arasındadır. Bu strateji ile inşaat yatırımlarının bütçesinden küçük bir miktar kamusal sanat için ayrılmaktadır. Bu makalenin amacı, kamusal sanatın İzmir'de yürütülen kültür politikaları içerisinde nasıl daha fazla yer bulabileceğini tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda makalede, İzmir'de kamusal sanat uygulamalarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır. Avrupa ve ABD'de birçok kentin benimsediği strateji eğer İzmir'de de uygulanırsa kamusal sanat için inşaat yatırımlarından küçük bir pay ayrılarak bir fon yaratılabilecektir. İzmir'de sanata ayrılan pay stratejisinin uygulanmasına ilişkin öneri senaryo geliştirilmiştir. Sanata ayrılan pay stratejisinin uygulanması durumunda kentte kamusal sanatın varlığına olası etkileri tartışılmıştır. Önerilen senaryo göstermektedir ki sanata ayrılan pay stratejisinin İzmir-Türkiye'de uygulanıyor olması kamusal sanata ilişkin tüm çalışmalarının sürekliliğini sağlayabilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kamusal sanat, sanata ayrılan pay, kültür-eksensel dönüşüm, İzmir-Türkiye.

Akademik disiplin(ler)/alan(lar): Kentsel tasarım.

Abstract

Public art is closely associated with culture-led regeneration, the aesthetics of urban spaces and improvement of the quality of life. The cultural policies of cities is significant for the interest in public art and its contribution to the transformation of the cities. The Percent for Art, a noteworthy strategy, takes place among the methods promoting public art in cities and financing ways of making works of art. With this strategy, a specific amount of the budget of construction investments is allocated for public art. The purpose of this article is to discuss how public art can find more place in cultural policies adopted in Izmir. In line with this purpose, a general overview of public art practice in Izmir is evaluated in the paper. A scenario is developed regarding the implementation of the percent for art strategy in Izmir. The scenario discusses what sort of possible effects would emerge in case the Percent for Art strategy is implemented in Izmir. If the strategy, adopted by many cities in Europe and the USA, is implemented in Izmir, a small share of construction investments will be allocated for public art and a fund will be created. The scenario indicates that the implementation of the Percent for Art strategy in Izmir-Turkey will ensure the continuity of all works related to public art.

Keywords: Public art, percent for art, culture-led regeneration, Izmir-Turkey.

Academical disciplines/fields: Urban design.

- **Sorumlu Yazar:** Bengi Polat, Fen Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- **Adres:** Dokuz Eylül Üniversitesi, Tınaztepe Yerleşkesi, Adatepe Mah. Doğu Cad. NO:207AD Buca/İzmir 35390.
- **e-posta:** bengipolat@gmail.com
- **ORCID:** 0000-0002-5901-0591
- **Çevrimiçi yayın tarihi:** 19.09.2022
- **doi:** 10.17484/yedi.1144282

Geliş tarihi: 15.07.2022 / **Kabul tarihi:** 23.08.2022

1. Giriş

Kamusal sanat, kentlerin kültür-eksensel dönüşümü, kentte yaşam kalitesinin artırılması ve kentsel mekânın estetiği ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle, sanatın modern kentler içerisindeki varlığı giderek kültür politikaları kapsamında önemsenmekte ve kamusal sanat uygulamaları kentlerin vurgulanan ve planlanan bir özelliği haline gelmektedir. 20. yüzyılın sonlarında ekonomik ve politik paradigmalarda meydana gelen hızlı değişimlerin etkisi ile kentlerin mekânsal, ekonomik ve sosyal yönden önemli değişimlere uğradığı aşikârdır. Bu tartışmalarda kentlerin yeni rekabet koşullarındaki konumları ve bu yönde atacakları yeni adımlar, yeni kültürel politikaların mercek altına alınmakta olduğu ve kentsel mekâna yansıyan her türlü gelişimin bu minvalde yönlendirildiği söylenebilecektir. Küresel yarış olarak adlandırılabilir bu büyük resimde kentlerin rollerini yeniden tanımladıkları ve kentlerde yükselen kültür kavramlarının (kültürel planlama, kültür endüstrisi, kültür-eksensel dönüşüm vb.) oluşturduğu yeni çerçevenin kentsel rekabet edebilirlik sürecinin temel araçlarından biri haline geldiği görülmektedir. Kültür alanına atfedilen yeni anlamlarla birlikte kamusal sanatın kültür politikalarının parçası haline gelmesi ise aynı gelişmeler çerçevesinde boşa değildir.

Kamusal sanata gittikçe artan ilginin ve kamusal sanatın kentsel çevrenin yenilenmesi ve kentlerin dönüşümüne olan katkısının arkasında kentlerin kültür politikaları önemli yer tutmaktadır. Bu çerçevede kamusal sanatın kentlerdeki yükselişinde önemli bir politika olan *Sanata Ayrılan Pay* stratejisi (*Percent for Art*) ise ABD ve Avrupa kentlerinde kamusal sanatın kentlerdeki varlığını artırmak için yürütülen ve sanat eserlerinin üretiminin her aşamasını finanse etmek için başvurulan yaygın yöntemler arasındadır. Bu strateji ile kamu yatırımları ile yapılan yapıların inşaat maliyetlerinin bir kısmı, genel olarak %1'i kamusal sanat eserlerinin üretimi, yapımı ve bakımı için kullanılmak üzere ayrılmaktadır. Günümüzde sanata ayrılan pay stratejisini benimseyen kentlerde, farklı yönetim kademelerinde (merkezi yönetimden yerel yönetimlere) kültür politikalarının bir bileşeni olarak yürütülmektedir.

Bu makalenin amacı, İzmir'deki kültür politikalarının bir parçası olarak kamusal sanatın kentte nasıl daha fazla yer bulabileceğini tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda makalede, İzmir'de kamusal sanat uygulamalarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır. İzmir'de sanata ayrılan pay stratejisinin kamusal sanatın var olma sürecine dâhil edilebilmesine ilişkin öneri senaryo geliştirilmiştir. Sanata ayrılan pay stratejisi öneri senaryo geliştirilirken 2011-2020 yılları arasında İzmir'de yerel yönetimler tarafından yapılan kamusal sanat çalışmaları ve stratejinin doğrudan ilişkili olduğu inşaat yatırımları incelenmiştir. Yerel yönetimlerin inşaat yatırımlarına ve kamusal sanat uygulamalarına ait verilere tüm kamu kurumlarına ait yatırımların (ihalelerin) bilgilerinin paylaşıldığı Elektronik Kamu Alımları Platformu (EKAP) üzerinden erişilmiştir. İzmir'de sanata ayrılan pay 2011-2020 yılları arasında strateji uygulanıyor olsaydı nasıl bir tablo ile karşılaşılacağı öneri model ile anlatılmıştır. Öneri senaryo ve gerçekte yapılmış olan kamusal yatırımları kıyaslanmıştır. Sanata ayrılan pay stratejisinin uygulanması durumunda kentte kamusal sanatın varlığına olası etkileri tartışılmıştır.

2. Kültür Eksensel Kentsel Dönüşüm ve Kamusal Sanatın Rolü

Avrupa ve Amerika'daki birçok kent yaşanan endüstrisizleşmenin¹ etkisini azaltmak ve ekonomilerini canlandırmak üzere yeni yatırımları kente çekmek için kentsel dönüşümüne başvurmuşlardır (Jones & Evans, 2013). Kentsel dönüşüm; inşaat, sanat, kültür, stratejik pazarlama ve imaj yenileme ve mega etkinlikler gibi farklı temalarla başlatılabilir ve bunlarla ilişkilendirilebilir (Jung et al., 2015 s. 29). 1980'lerden itibaren, kamusal alanları hareketlendirmek ve canlandırmak için sanat eserlerinin kullanımına yönelik artan bir ilgi olmuştur. Kamusal sanatın kentlerin dönüşümünde üstlendiği rolü, inşaat yatırımlarından belli bir miktarda bütçenin kamusal sanatın finansmanı için bir fona aktarıldığı sanata ayrılan pay stratejisi güçlendirmiştir (Hall & Smith, 2005).

Kamusal sanat kentsel çevrelerin estetik olarak geliştirilmesi, kentlerin yenilenmesi ve insanların yaşamlarında somut iyileştirmelerin teşvik edilmesi ile yakından ilişkili hale gelmiştir. Kamusal sanat, kentsel alanların gün geçtikçe yaygınlaşan ve öne çıkan bir özelliği haline gelmiştir ve kentlerin ekonomik,

¹ İngilizce literatürde *deindustrialization* olarak bilinen kavram yeni dünya düzeninde üretime dayalı sektörlerin giderek yerini hizmetler sektörüne bırakmasıyla gündeme gelmiştir. Eski teknoloji ve yöntemler üzerinden yapılandırılan imalat sanayii ve ilgili tüm sektörel gelişimler ve bunların kentsel mekân üzerindeki yansımalarının yerini yeni teknolojiler ve üretim teknikleri almaktadır. Bu süreci doğrudan kentsel mekân üzerinde atıl kalmış büyük ölçekli üretim mekânlarından gözlemek mümkündür. 1980 sonrasında pek çok gelişmiş batı kentinde atıl kalmış endüstriyel karakterli alanlar kente ticaret-turizm-kültür gibi hizmetler sektörü üzerinden geri kazandırılmaya çalışılmaktadır. Yine İngilizce'de *brownfield redevelopment* olarak geçen ve Türkçe'ye *endüstriyel alanların dönüşümü* olarak çevrilebilecek kavramlar endüstrisizleşme süreçleri ile doğrudan ilişkilidir.

sosyal ve kültürel yenilenmesinde rol oynamaktadır. Ayrıca, mekân oluşturmaya katkı sağladığı ve kente estetik değer kattığı (Jasmi & Mohamad, 2016; Roberts & Marsh, 1995; Sharp et al., 2005) eğitici özelliğe sahip olduğu, suçun önlenmesine yardımcı olduğu (Bell & Jayne, 2003; Palmer, 2012) yönünde akademik çalışmalar bulunmaktadır. Aynı zamanda kentsel dönüşümün bir parçası olarak kamusal sanat kapsayıcı, içerici olabilmektedir (Sharp et al., 2005). Topluluk duygusunu artırmak, kimlik bilincini geliştirmek, yerelliği ortaya çıkarmak, aidiyet ve birliktelik duygusu yaratmak gibi çok sayıda toplumsal katkısından söz edilebilir (Anderson, 2012; Hall & Smith 2005; Jasmi & Mohamad, 2016; Palmer 2012). Günümüzde kamusal sanat sanatçı ile izleyici arasındaki diyalogun artması, izleyicilerin pasif olmaktan çıkarak sanatın ortaya çıkma sürecine dâhil olması anlamında geleneksel kamusal sanattan önemli ölçüde farklılaşmaktadır (Blair et al.'dan aktaran, Gökçen, 2018). Bu nedenle kamusal sanatın topluluk duygusunu artıran sosyal boyutunun önemi daha belirginleşmektedir. Suzanne Lacy tarafından tarif edilen *yeni tip kamusal sanat (new genre public art)* ile ilişkilendirilebilecek toplumsal sanat 1960'ların sonlarında, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Hollanda, İngiltere, İrlanda ve Avustralya'da büyüyen bir hareket yaratmıştır. Toplumsal sanat, haklarından mahrum bırakılmış topluma kulak vermenin bir yolu olarak görülmüştür (Tate Modern, n.d.). Günümüzde kamusal mekân ile sanat yapıtı arasındaki mesafe ortadan kalkmaktadır ve kamusal sanat gündelik yaşantının bir parçası haline gelmektedir (Gökçen 2018; Jacob, 1995; Yardımcı, 2005).

Mekânsal, sosyal ve kültürel katkılarının yanı sıra kamusal sanatın kentsel ekonomiye katkılarından da söz etmek mümkündür. Kentte bulunduğu bölgeye kattığı değer ile yerel ekonomiyi desteklemektedir (Hamilton et al., 2001; Palmer 2012). Ekonomik yönü ile katkıları doğrudan olabileceği gibi kentsel dönüşümün bir bileşeni olarak ekonomik canlanma sağlamaktadır. Kültür eksenli kentsel dönüşümün bir parçası olarak kamusal sanat, yeni yatırımcıları bölgeye çekmekle birlikte turizm ve kent pazarlama aracı olarak da öneme sahiptir (Hall & Robertson, 2001; Roberts & Marsh, 1995). Örneğin Chicago kentinde uzun yıllar boyunca kentin merkezinde boş, atıl olan bir alanda 2004 yılında yapılan Millennium Park kentin en çok turist çeken noktası olmuştur. Birçok heykelin ve önemli mimari yapının bulunduğu parkta en çok dikkat çeken yapı ise Anish Kapoor tarafından yapılan (formu nedeniyle Bean Heykeli olarak anılan) Cloud Gate Heykeli'dir.

Kamusal sanatın kentsel yenilenmenin sonucu olarak istihdam yaratmakta olduğu ve bölgedeki mülklerin ekonomik değerini de dolaylı olarak etkilediği yönünde (Hall & Robertson, 2001) araştırmalar da bulunmaktadır. Böylelikle kamusal alanların hareketlendiği ve canlandırıldığı bu süreçte sanat eserlerinin varlığına yönelik ilginin artması ile birlikte kamusal sanatın kentlerde kültür eksenli dönüşümün bir bileşeni olarak yer aldığı sıklıkla dile getirilmektedir (Hall & Robertson 2001; Pollock & Paddison 2010; Roberts & Marsh, 1995; Sharp et al., 2005). Kültür alanının yeni kavramlarıyla uyumlu olarak kamusal sanat, kültür politikalarının bir parçası haline gelmekte ve kentsel, sosyal ve ekonomik yenilenme süreci ile ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Hatta süs değerinin ötesinde, kentlerde kimlik tarif etmeyi amaçlamakta olmasının (Miles, 2007) kamusal sanata atfedilen anlamları daha da güçlendirmekte olduğu söylenebilir. 1980'lerden bu yana dünya ölçeğindeki birçok kentte sanat alanındaki yatırımlara kamu ve özel sektör katılımlarında artış olması, sanat politikalarının vurgulanması, idari yapıların aynı yönde yenilenmesi ve sanatçıların kentsel tasarımı daha fazla katılımı ile karakterize edilen bir kamusal sanat rönesansı'nın varlığı yönünde düşünceler bulunmaktadır (Hall & Smith, 2005, s. 175). Bu anlamda kamusal sanat, kentlerin kültür politikalarının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Sanata Ayrılan Pay Stratejisi

Kamusal sanatın kentte var olma sürecinde dünyanın birçok kentinde özellikle ABD ve Avrupa şehirlerinde benzer yollar izlenmektedir. Öncelikle kamusal sanat için finansman kaynağı belirlenmektedir. Kaynağın belirlenmesinin ardından sanatçılara açık çağrıda bulunarak ya da belirli sanatçıların davet edilerek, yapılan başvurular değerlendirilmektedir. Bu finansman kaynakları arasında en çok başvurulan yöntemlerden biri sanata ayrılan pay stratejisidir. Sanata ayrılan pay stratejisi ile yerel yönetimlerin inşaat yatırımlarından belirli oranda bir pay kamusal sanatın finanse edilmesi için yine yerel yönetimlere ait olan başka bir fona aktarılmaktadır.

Kamusal sanatın yapıyı çevreye dâhil edilmesine ilişkin düzenlemeler ilk olarak 1936 yılında Fransa'da ortaya çıkmış, 1951 yılında yasa olarak yürürlüğe konmuştur (Gökçen, 2018, s. 219). Sanata ayrılan pay stratejisi yapıyı çevrenin iyileştirilmesine ve kamusal alana sanat eserlerinin dâhil edilmesi yoluyla daha çekici, kullanışlı ve erişilebilir hale getirilmesine yönelik bir uygulamadır. Değindiği üzere, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da birçok kentte uygulanan bu strateji ile kamu binalarının ya da yüksek bütçeli özel yatırımların inşası veya yenilenmesi için tahsis edilen bütçenin bir kısmı kamusal sanat

eserlerin yapımı ve bakımı için ayrılmaktadır. ABD’de yasayla kabul edilen strateji birçok bölgede zorunlu olarak uygulanmaktadır (Pietsch, 2013). ABD’de 80’den fazla şehirde, Büyük Britanya, Belçika, Hollanda, Norveç, Almanya, Avusturya, İsviçre, İtalya, Finlandiya, İrlanda vb. gibi Avrupa ülkelerinde bu uygulama kabul görmüş olup, halen birçoğunda yürürlüktedir (Hratar, 2018, s. 81).

Strateji benimseyen ve uygulayan birçok ülkede süreç benzer şekilde ilerlemektedir. Örneğin İrlanda’da sanata ayrılan pay bir fonda toplanmaktadır. Daha sonra kamusal sanat eserinin yapımı için bir bütçe belirlenerek sanatçılara açık çağrıda bulunmaktadır. Başvurulan eserler arasında komisyon tarafından bir değerlendirme yapılmaktadır. Kamusal sanat projeleri bir komisyon tarafından değerlendirilmektedir ve bu süreç beş aşamayı içermektedir. Bu aşamalar planlama, seçim, araştırma ve geliştirme, gerçekleşme ve gözden geçirme aşamalarıdır (Department of Tourism, Culture, Arts, Gaeltacht, Sport and Media, 2020 s. 28). Benzer bir uygulama Batı Avustralya’da bulunmaktadır. Kamusal sanat için sanata ayrılan pay fonundan ne kadar harcanacağını belirlemek, sanatçılara açık çağrıda bulunması, başvuruların değerlendirilip seçim yapılması ve kamusal sanat eserinin yapılması aşamaları birçok kentin ortak yöntemidir (Western Australian Government, 2019). Sanata ayrılan pay ya da benzer diğer fonların öne çıktığı bir diğer uygulama da farklı finans yöntemlerinin birarada kullanılmasıdır. Sanata ayrılan pay ile kamusal sanat için yeterli fon sağlamadığında, diğer kaynaklardan (örneğin bireysel hibe, sponsorluk vb.) yararlanılmaktadır. Sanata ayrılan payın sürekliliğinin sağlanabilmesi için inşaat yatırımlarının da sürekli olması gerekmektedir. Yeterli yatırım projesini garanti edecek nüfus tabanına veya büyüme oranına sahip olmadıkları için birçok kırsal banliyö de durum böyle değildir. Göreceli olarak az büyüme gösteren daha küçük banliyölerde, diğer finansman araçlarının gözden geçirilmesi ya da kamusal sanat programını finanse etmek için sanata ayrılan pay ile birlikte diğer finansman yöntemlerine başvurulması gerektiği yönünde tespitler bulunmaktadır (Wong, 2014, s. 27). Batı ülkelerinin birçoğunda sanata ayrılan pay politikasının uygulanmaya başlamasından sonra, kamusal alanda sanatçıların her zamankinden daha önemli bir rol üstlenmişlerdir. Kamusal sanatın sürekli finansmanını sağlayan kaynaklar, sanatçının özgürleşmesine de katkı sağlamaktadır. Bu nedenle batı kentlerinde sanata ayrılan payın uygulanmaya başlamasıyla birlikte anıtsal eserlerden ziyade kamusal sanatın farklılaştığı, çeşitlendiği (anıt eserlerin yanı sıra mural, heykel gibi kamusal sanat eserlerinin de kentte yer bulduğu) ve günümüzdeki önem ve anlamını kazandığı söylenebilir.

Sanata ayrılan pay stratejisinin bağış, bireysel hibe, yardımlar, özel şirketlerin desteği gibi farklı biçimlerde üretilen kamusal sanat uygulamalarından farklılıkları vardır. Bu strateji, yalnızca kalıcı eserleri ve kamuya ait alanlardaki uygulamaları içerir; oysa diğer finansman yöntemleri ile geçici eserler, sergiler ve aynı zamanda kurumsal ofis binalarında ve diğer özel alanlarda üretilen kamusal sanat da desteklenmektedir. Bu nedenle, sanata ayrılan pay stratejisinin, yalnızca kalıcı sanat eserlerini desteklediği, süreli ve kalıcı olmayan kamusal sanat uygulamalarını finanse etmediği (Miller, 2012), öncelikli olarak da heykel sanatının finanse edildiği (Tekle, 2015) yönünde eleştiriler de bulunmaktadır. Ancak sanata ayrılan payın kamusal sanat için tek kaynak olarak görülmemesi gerektiği, kültürel faaliyetlerin finansmanının çok paydaşlı bir yaklaşıma doğru gelişmekte olduğu yönünde düşünceler de bulunmaktadır. Kültürel ve sanatsal faaliyetlerin finanse edilmesi için farklı kaynak türlerinin de araştırıldığı çerçeveler gündemdedir (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2018, s. 44). Sanata ayrılan pay, kamusal sanatın ekonomik olarak dezavantajlı kesimlere veya daha küçük alanlara ulaşmasını sağlayabilmektedir ve kamusal sanat eserlerinin yapımının sürekliliği sağlanmaktadır. Kimi ülkelerde yasa hükmü olarak uygulanan bu strateji 1960’lardan 1990’lara kadar sadece boş alanları doldurmak amacıyla geleneksel bir sanatçı katılımı modelinden ibaret iken, sonrasında süreklilik içeren bir gelişim çizgisine oturtulabilmiştir (Hratar, 2018, s. 81). Stratejiyi uygulayan birçok ülke ve kent sanata ayrılan pay oranlarını iyileştirmek için çalışmalarını devam ettirmektedirler. Dünya ölçeğinde birçok ülkenin uyguladığı stratejinin nasıl uygulanacağı ve ayrılan payın nasıl hesaplanacağı farklı ülkelerde, hatta aynı ülkenin farklı kentlerinde bile birbirinden farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde stratejinin yöntemi merkezi yönetim tarafından belirlenmektedir. Bazı ülkelerde ise nasıl bir yöntem izleneceği yerel yönetimlere bırakılmaktadır. Yöntem farklılık göstermekle beraber, birçok ülkede uygulayıcı yerel yönetim olmaktadır. Nihai olarak günümüzde sanata ayrılan pay stratejisini benimseyerek uygulayan birçok ülkede, bu yöntemin merkezi yönetimden yerel yönetimlere farklı kademelerde kentlerin kültür politikalarının önemli bir bileşeni olarak yürütüldüğü söylenebilecektir.

4. Farklı Süreçler Üzerinden Kamusal Sanatın Kategorize Edilmesi

Kamusal sanat tür, kapsam, işlev, finansman kaynağı ve organizasyonun ölçeğine göre de kategorize edilebilmektedir. Kamusal sanat, birincil finansman kaynağına göre (kamu veya özel finansman) veya organizasyonun ölçeğine göre (ulusal veya uluslararası) göre kategorize edilmektedir. Örneğin yerel

yönetim tarafından sağlanan fon ulusal, UNESCO desteği ile sağlanan fon ise uluslararası ölçektir. Bireysel ölçekte, bir kişi, sanat eserlerini finanse edebilir ve yaratabilir (Palmer, 2012, s. 50). Belirli bir zaman aralığı için yerleştirilmiş heykel, resim gibi geçici veya anıtsal eserler gibi kalıcı olabilmektedir. Portland Kamusal Sanat Komitesi tarafından yapılan sınıflandırmaya göre kamusal sanat dört kategoriye ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma *anıtsal sanat eserleri (art works of remembrance)*, *dışavurumcu sanat eserleri (expressive art works)*, *işlevsel sanat eserleri (functional art works)*, ve *toplumsal sanat eserleri (community art works)* şeklindedir (Portland Public Art Committee, 2009).

Anıtsal sanat eserleri (art works of remembrance), belirli tarihsel bir figürü ya da bir olayı anmak amacıyla yapılan kamusal sanat eserleridir. Eserler; figüratif veya soyut heykelleri, anıtları ve abideleri içerir ve bu eserler tarihsel olarak hatırlatıcı niteliğe sahiptirler (Portland Public Art Committee, 2009). Tarih boyunca topluluklar ve siyasi iktidarlar dönemlerine dair önemli olayları gelecek nesillere aktarmak için sembollerden yararlanmışlardır. Bu aktarımın sağlamak için başvurulan yöntemlerden biri de anıtlardır. Taşıdığı sembolik anlamlar ile anıtlar, toplum belleği üzerinde iz bırakabilmenin önemli bir aracı olmuştur (Sabahat, 2017). 19. yüzyılın sonunda iktidarın iletişim aracı olarak anıt zayıflamaya başlamıştır (Çakar, 2014, s. 44). Farklı amaçlarla da anıtlar yapılmaya başlanmıştır. Örneğin Chicago’da yaşanan büyük yangının ardından gönüllü itfaiyeciler anısına 1864 yılında bir anıt yapılmıştır (Cultural Affairs and Special Events, 2017, s. 3). Bir diğer örnek 1937 yılında İzlanda’da su taşıyıcıların anısına yapılan anıttır. İzlanda Reykjavik’in belediye su hizmet programı ve altyapısının 1909’da kurulmasından önceki günlerde, su taşıyıcıları kentte en az saygı gören iş olmasına rağmen, kadınların erkeklerle eşit ücret aldığı tek çalışma alanıydı. Anıt, daha sonraki yıllarda Uluslararası Kadınlar Günü Kapsamında, Birleşmiş Milletler Uluslararası Kadınlar Yılı’nda hazırlanan posterlerin amblemi olmuştur (Reykjavik Art Museum, 2015), (bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Su Taşıyıcı anıtı, İzlanda (Stefánsson, 2021).

Anıtsal kamusal sanata çok sayıda örnek olarak verilebilir. Türkiye’de de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren birçok kentin kamuya açık alanlarında anıtlar yükselmeye başlamıştır. Bu kategorideki eserler arasında tüm kentin imajına doğrudan katkısı olan birçok anıt bulunmaktadır. Özgürlük anıtı (New York, Amerika) Kurtarıcı İsa Heykeli, (Rio de Janeiro, Brezilya) gibi dünyaca ünlü kamusal sanat eserleridir. İngiltere, Gateshead’de bulunan Kuzeyin Meleği (Angel of the North) heykeli de bu anlamda dünya çapında bilinen bir kamusal sanat örneğidir. Tüm ülkenin simgesi konumundaki bir eser olarak bölgeye nüfus çekmektedir ve Gateshead yönetiminin kültür-eksenli kentsel dönüşüm ve kamusal sanat stratejilerinin yerindeliğini doğrular nitelikte olduğu savunulmaktadır (Gökçen, 2018, s. 219), (bkz. Şekil 2).

Şekil 2. Kuzeyin Meleği (Gormley, 1998).

Dışavurumcu sanat eserleri (expressive art works), kentlerde sanatsal yönden canlılık, günlük yaşantıya ise zevk, sevinç, eğlence katmaktadır. Bu kategorideki eserler aynı zamanda izleyicide merak duygusu uyandırmaktadır (Portland Public Art Committee, 2009). Portland Public Art Committee tarafından yapılan bu sınıflandırmaya göre dışavurumcu kamusal sanat, sanatsal anlatım içeren kamusal sanatı tanımlamak için kullanılmıştır (Gökçen, 2018). Günümüzde dışavurumcu sanat eserleri meydanlar, parklar ve çeşitli kentsel mekânlarda yer almaktadır. Dışavurumcu sanat eserlerini tekil örneklerin yanı sıra; Washington Seattle Olympic Heykel Parkı, Norveç Oslo Ekbergparken Heykel Parkı, Fransa Fondation Maeght, New York Socrates Heykel Parkı, Chicago Nathan Manilow Heykel Parkı gibi açık alan heykel parklarında görmek mümkündür. Sanat mı, vandalizm mi olduğuna dair tartışmaların olduğu grafiti de kentlerde varoluş biçimi ile dışavurumcu kamusal sanat kategorisi altında değerlendirilebilir. Grafitinin, *isim yazma (tag)*, *duvar resmi (mural)*, *bombalama (bombing)*, *şablon kullanma (stencil)*, gibi biçimsel ve tematik açıdan farklılaşan pek çok türü bulunmaktadır. Duvarlar, çatılar, boyanabilecek her türlü yüzey grafiti sanatçıları tarafından kullanılırken, sanatçılar için birçok yerde yasal grafiti duvarları yapılmaktadır. New York'ta ortaya çıktığı hali ile isim yazılarak (*tagging*) yapılan grafitilerin yanı sıra günümüzde farklı form ve üsluplarla *post grafiti* olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransız sanatçı JR (*Jean-René*), 2016 yılında Rio Olimpiyat oyunları için hazırladığı enstalasyonu post grafitiye verilebilecek örneklerdendir (bkz. Şekil 3). Post grafiti ile ilgili en çarpıcı örneklerden bir diğeri İngiliz grafiti sanatçısı Banksy'nin Peckham Rock adlı çalışmasıdır. Banksy, Neandertal figürünün bir alışveriş arabasını iten görüntüsü çizdiği bir beton duvar parçasını gizlice müzedeki diğer eserlere benzeterek British Museum'ın duvarına yerleştirmiştir. Peckham Rock, müze duvarında fark edilmesinden itibaren birçok müzeye sergilenmek üzere ödünç verilmiş, ardından British Museum'a yeniden dönmüştür (Dickens, 2008).

İşlevsel Sanat Eserleri (functional art works), kentlerde kamusal alanın daha kaliteli hale getirmeyi ve aynı zamanda kamusal alanda konfor sağlamayı amaçlayan sanat eserleridir. Bu kategoride işlevselliği ve sanatı biraraya getirmek için farklı disiplinler mimarlar, şehir plancılar ve sanatçılar birlikte çalışmaktadır (Portland Public Art Committee, 2009). İşlevsellik ve estetiğin birarada bulunduğu ve fonksiyonel sanat eseri olarak değerlendirilebilecek örnekler Koreli sanatçı Lee Jae Hyo tarafından yapılan çalışmalar verilebilir. Sanatçının ahşabı kullanarak 2016 yılında yaptığı ve 2010 yılında çivi ile ahşabı kullanarak yaptığı heykeller, aynı zamanda oturma elemanı işlevi görmektedir. Bu örnekler, öncelikli olarak bir sanat eseri iken sanat eserine farklı bir işlev yüklenebileceğini göstermektedir (Jae Hyo, n.d.). İşlevsel özelliği de barındıran örnekler aynı zamanda dışavurumcu kamusal sanat kategorisinde de değerlendirilebilir.

Şekil 3. Rio Olimpiyatları sanatçı JR'ın enstalasyonu (International Olympic Committee, 2016).

Toplumsal Sanat; (community arts), diyalog sanatı, diyalog temelli sanat, toplum temelli sanat, katılımcı sanat olarak, toplumla bağlantılı sanat veya *yeni tip kamusal sanat* olarak tanımlanabilir. Toplumla etkileşim veya diyalog ile karakterize edilen ve genellikle sanatçılar ve profesyonel olmayan diğer katılımcıların iş birliği ile topluluk ortamına dayanan sanatsal bir etkinliktir (Tate Modern, t.y.). Toplumsal Sanat, topluluk üyelerinin geleneklerini belleklerini, değerlerini ve isteklerini yaratıcı bir biçimde ifade etmeyi, önemli yerleri ele alıp karakterine ve geçmişine yansıtmayı hedeflemektedir. Bir toplumun mirasına merak ve ilgiyi teşvik etmesi ve topluluk içinde çeşitli gruplar arasında uyumlu bir birliklilik duygusu geliştirmesi gerektiği ifade edilmektedir. Toplumsal sanat eserleri, sanatsal değerinin yanı sıra çoğu zaman yardım kuruluşlarına destek olma, belli bir konuya dikkat çekme gibi toplumsal amaçlara hizmet etmeleriyle de önemlidir. Bu tür sanat eserleri kalıcı kamusal sanat eseri olabileceği gibi kentte geçici olarak sergilenen eserler de olabilir. İlk kez 1998 Yılında Zürih'te yapılan daha sonra birçok kentte gerçekleştirilen Cow Parade ve yine benzer şekilde hayırsever kuruluşların desteği ile yapılan Cincinnati'deki Big Pig Gig, Toronto'da yapılan Moose in the City, Toledo'nun 2001 yılında gerçekleştirdiği kurbağa heykelleri sergisi, James Mellick tarafından yapılan 8 adet at heykeliyle sınırlı kalmış Horsemania isimli çalışması ve bu çalışmaların ardından yapılan hareketli ahşap insan heykelleri (*People Project*) sergisi geçici süreli çalışmalardır (Decker, 2003). Cow Parade'in açılışı popüler bir kamusal sanat sergisi ve dünya çapında bir uygulama olmuştur. Yerel sanatçılar tarafından süslenmiş 300'den fazla gerçek büyüklükteki inek heykeli, kent genelindeki kamusal alanlarda sergilenerek Chicago'nun sanat ortamına küresel ölçekte dikkat çekmiştir (Cultural Affairs and Special Events, 2017), (bkz. Şekil 4). Zürih, İsviçre ve Chicago'da ortaya çıkmış olan bu fikir, daha sonra dünya çapında 50'den fazla ülkede uygulanmış olup, 2010 yılında İzmir'de de gerçekleştirilmiştir.

Portland Kamusal Sanat Komitesi tarafından yapılan sınıflandırma form, estetik ve ekonomi boyutlarından ziyade süreç ve kamusal sanatın kentle olan ilişkisi üzerinden yapılmış bir sınıflandırmadır. Bu nedenle İzmir'de kamusal sanat bu dört kategori altında incelenmiştir. Dünya ölçeğindeki kamusal sanat uygulamaları incelendiğinde ağırlıklı olarak anıtsal sanat eserlerinin ön plana çıktığı ve sanata ayrılan pay öncesi uygulamalara işaret ettiği; dışavurumcu sanat, işlevsel sanat ve toplumsal sanat uygulamalarının ise sanata ayrılan pay sonrasında çeşitlenen kamusal sanat eserleri olarak nitelendirilebileceği düşünülmektedir.

Şekil 4. Cow parade, Brezilya (CowParade, 2019).

5. İzmir’de Kamusal Sanat

Türkiye’de kültür ekonomisi ve politikaları alanındaki gelişmeler kapsamında kentte ilk olarak 2009 yılında İzmir Kültür Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Farklı disiplinlerden birçok katılımcı ile gerçekleşen İzmir Kültür Çalıştayı ile kentte kültürel çalışmaların ilerleme gösterdiği ve kamusal sanata olan ilginin artmasını sağladığı söylenebilecektir. 2009 yılında gerçekleştirilen İzmir Kültür Çalıştayı ile kentte kültürel çalışmalar ilerleme kaydetmiş ve kamusal sanata olan ilgi de artmıştır. Yerel yönetim marifetiyle organize edilen çalıştayın ardından kentte kültürel çalışmalarla ilgili bazı önemli adımlar atılmıştır. Bu önemli adımlar arasında 2011 yılında İzmir Tasarım Forumu, 2012 yılında İzmir Akdeniz Akademisi’nin kuruluşu, aynı yıl bu sefer Kalkınma Ajansı bünyesinde yürütülen bölge planı çalışmaları kapsamında İzmir Kültür Ekonomisi ve Kültür Envanteri’nin hazırlanmasını içeren çalışmalardan söz etmek mümkündür. İzmir 2012 Kültür Ekonomisi ve Kültür Altyapısı Envanteri, İzmir Kültür Çalıştayı’nda İzmir’in “kültür-sanat ekseninde gelişerek, uluslararası bir kültür, sanat ve tasarım metropolü olarak konumlandırılması için bir başlangıç noktası oluşturması” anlamında atılan temellerin sorgulandığı ve İzmir’de kültür ekonomisi ve kültür altyapısının geliştirilmesine yönelik bir veri araştırma, analiz, derleme ve değerlendirme çalışmasıdır (Gökçen Dünder vd., 2013, s. 18). Bir diğer önemli adım İzmir Akdeniz Akademisi’nin kurulması olmuştur. İzmir Akdeniz Akademisi, akademisyenler, sanatçılar, tasarımcılar, meslek odaları sivil toplum örgütleri gibi kişi ve çeşitli kuruluşlarında katkı sağladığı İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin yarı özerk bir koludur. Tasarım, kültür-sanat, ekoloji ve tarih alanlarında bir bilimsel komite, bir grup koordinatör ve danışma kurulundan oluşan özerk bir organ olarak çalışmaktadır (İzmir Akdeniz Akademisi, t.y.a). Akdeniz’in Kültür, Sanat ve Tasarım Kenti İzmir hedefini gerçekleştirmek amacıyla 2012 yılında kurulmuştur (Dereli, 2017, s. 29). Bu stratejiler doğrultusunda yapılan çalışmalardan biri olan Kamusal Alanda Sanat toplantısı, İzmir Akdeniz Akademisi tarafından 2013 yılında gerçekleştirilmiştir. Toplantıda kamusal alanda sanatın rolü tartışılmıştır (İzmir Akdeniz Akademisi, t.y.b). Bu anlamda Kamusal Alanda Sanat toplantısından bir yıl önce ilk kez 2012 yılında gerçekleşen ve yapılmaya devam eden heykel ve resim çalıştaylarının kayda değer katkısı bulunmaktadır.

Son yıllarda yapılan kamusal sanata ilişkin çalışmalar öncesinde kentin birçok yerinde gerçekleştirilmiş olan anıtsal kamusal sanat eserleri de bulunmaktadır. Türkiye’de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, birçok kentin kamuya açık alanlarında anıt heykeller yapılmaya başlanmıştır. 1931 yılında Dr. Behçet Uz’un kentin Belediye Başkanı olmasının ardından 1932 yılında Cumhuriyet Meydanı ve Meydanla birlikte Gazi heykelinin (Atatürk Anıtı) açılışı yapılmıştır (Bilsel, 2009, s. 13). Meydanın çevre düzenlemesi 1932

yılında Atatürk Heykeli'nin yerleştirilmesinin ardından başlamıştır (Güngördü ve Eldek Güner, 2019, s. 117). Kentte kamusal sanat eserleri arasında çok sayıda anıt yer almaktadır. Örneğin Bayraklı ilçesinde Homeros Anıtı, Symrna Anıtı, Dünya Barış Anıtı; Bornova'da Bornova Âşık Veysel Heykeli, Belkahve Atatürk Anıtı, Süleyman Seba Heykeli, Türkiye'de İlk Futbol Oynanan Yer Anıtı, Amazon Heykeli; Çiğli ilçesinde Deprem Anıtı; Karabağlar'da Abidin Dino Heykeli; Karşıyaka'da Selçuk Yaşar Heykeli, Nazım Hikmet Heykeli, Atatürk Heykeli, İnsan Hakları Anıtı, Şehit Diplomatlar Anıtı, Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı, Hasan Ali Yücel Heykeli kentteki anıtlardan bazılarıdır. Birçok ilçede yer alan Atatürk heykelleri de kentin anıtları arasındadır. En çok sayıda anıtın bulunduğu Konak ilçesinde kentin anıtsal eserlerin en bilineni olup hem şehrin simgesi hem de şehrin en eski anıtı olarak öne çıkan İzmir saat kulesinin yanı sıra çok sayıda anıt bulunmaktadır (bkz. Şekil 5). Birinci İzmir İktisat Kongresi Anıtı, Atatürk Maski, Cumhuriyet Ağacı Anıtı, Zübeyde Hanım Heykeli, Behçet Uz Heykeli, Mimar Kemalettin Heykeli, Atatürk ve İsmet İnönü Heykeli, Süleyman Ferit Eczacıbaşı Heykeli, Nazım Hikmet Heykeli, Gazeteci Hasan Tahsin İlk Kurşun Anıtı, Pandemi Kahramanları Anıtı kent merkezindeki anıtlardan bazılarıdır.

Şekil 5. İzmir Saat Kulesi, Anıtsal sanat örneği (B. Polat kişisel arşivi, 2022).

Dışavurumcu olarak nitelendirilen sanat eserleri günümüzde yerel yönetimlerce benimsenen kültür politikaları çerçevesinde kentsel mekânlarda planlı olarak yerini almaktadır (Gökçen, 2018, s. 221). Kentin dışavurumcu sanat eserleri arasında Dilek ağacı heykeli, Yalıçapkını Heykeli, Forum Bornova AVM heykelleri, Uçan Yunuslar Heykelinin yanı sıra İzmir kıyı tasarımı kapsamında yapılan çalışmalar ve belediyenin diğer çalışmaları bulunmaktadır. Yine İzmir'de son dönemlerde yapılan eserleri arasında İzmir Büyükşehir Belediyesinin ilgili birimi olan Kültür ve Sanat Şube Müdürlüğüne düzenlenen heykel yarışmaları, heykel çalıştayları ve resim çalıştayları ile elde edilen kamusal sanat eserlerinden de söz edilebilir (bkz. Şekil 6).

Anıt kategorisinde bahsedilen Konak Saat Kulesi aynı zamanda İşlevsel Sanat Eserleri ile ilgili en önemli örnek olarak da değerlendirilebilir. Konak Meydanı'nda yer alan Saat Kulesi, kentte Cumhuriyet dönemi öncesi yapılmış ve önemli bir yapıdır. Yapıldığı dönemden beri kentin simge yapısı olarak önemli bir odak noktasıdır. Saat Kulesi'nin mimari üslubu ve saat işlevi, simgesel anlamının ardında kalmaktadır (Güler, 2016, s. 139). İzmir kıyı tasarımı ile yapılan işlevselliği ve tasarımı ile öne çıkan örnekler de bu kategoridedir. Alsancak Talatpaşa Yaya Platformu, SGK Blokları seramik panoları kentte bulunan diğer işlevsel sanat örnekleridir (bkz. Şekil 7). Toplumsal sanat eseri örnekleri arasında ise çalıştayların yanı sıra Darağacı Bölgesi'nde yapılan çeşitli çalışmalardan söz edilebilir. 2010 yılında İzmir'de gerçekleştirilen

Cow Parade kamusal sanat çalışması ise hem dışavurumcu sanat hem de toplumsal sanat olarak değerlendirilebilir (bkz. Şekil 8).

Şekil 6. Dışavurumcu sanat örneği, yerel yönetim kamusal sanat çalışmaları (B. Polat kişisel arşivi, 2022).

Şekil 7. SGK Blokları seramik panoları, işlevsel kamusal sanat örneği (B. Polat kişisel arşivi, 2022).

Şekil 8. Cow Parade, Arkas Spor Kulübü (B. Polat kişisel arşivi, 2022).

Şekil 9. Heykel çalıştayından kamusal sanat örneği (B. Polat kişisel arşivi, 2022).

İzmir’de kamusal sanata ilişkin uygulamalar devam etmekte olup, özellikle Heykel çalıştayları ve Mural İzmir kamusal sanat için atılan önemli adımlardır (bkz. Şekil 9). Büyükşehir Belediyesi’nin yanı sıra ilçe belediyeleri tarafından da çalıştaylar düzenlenmektedir. İlçe belediyelerinin düzenlediği çalıştaylar arasında Buca Belediyesi’nin düzenlediği Uluslararası Mermer Heykel ve Kumtaşı Rölyef Heykel Çalıştayı da yer almaktadır (Buca Belediyesi, 2020). Kentin kamusal sanat çalışmalarına katkı sağlayan ilçe

belediyeleri tarafından yapılan çalışmalar arasında Karşıyaka Taş Heykel Sempozyumu, Gaziemir belediyesi tarafından düzenlenen Türkan Saylan Uluslararası Taş Heykel Sempozyumu ve Gaziemir Taş Heykel Sempozyumu da bulunmaktadır (Karşıyaka Belediyesi, t.y.; Gaziemir Belediyesi, t.y.). Yerel yönetimlerin yanı sıra kamusal sanata ilişkin çalışmalar arasında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinin düzenlediği çalıştaylar ve sempozyumlar da yer almaktadır. 2015-2018 yılları arasında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi tarafından dört kez heykel çalıştayını düzenlenmiştir (Ergür vd., 2021, s. 36). 2008 yılında, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ile Ege Maden İhracatçıları Birliği ve İzmir Büyükşehir Belediyesi işbirliğiyle gerçekleşen İzmir Uluslararası Taş Heykel Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından 2014 yılında düzenlenen Asklepios Taş Heykel Sempozyumu yapılan çalışmalar arasındadır. İzmir’de kamusal sanata ilişkin düzenlenen çalıştayların ve sempozyumların yanı sıra heykel yarışmaları da düzenlenmektedir.

Tüm bu çalışmalar kentin kamusal sanat çalışmalarına önemli katkı sağlamaktadır. Ancak kentteki kamusal sanat eserleri incelendiği zaman ağırlıklı olarak anıtsal eserlerin olduğu görülmektedir. Bu nedenle kamusal sanatın edinme yollarını sorgulamak gerekmektedir. Örneklerin büyük oranda anıtsal eser olması farklı idari süreçlerle de kamusal sanat elde edilmesinin gerekliliğini gösterir niteliktedir. Sanata ayrılan pay ya da benzer diğer stratejilerin kamusal sanat edinme süreçlerinde yöntem olarak seçilmesi sanatın idari kısıtlayıcılarının dışına çıkmasına aracılık edebilecektir.

6. İzmir’de Ekonomik Boyutu ile Kamusal Sanat ve Sanata Ayrılan Pay Senaryoları

İzmir’de kamusal sanat eserlerinin yapımı İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri tarafından finanse edilmekte ve yürütülmektedir. Kamusal sanat için yerel yönetimlerin finansman kaynağı kamu bütçesidir ve süreç idari ölçütler üzerinden işlemektedir. Türkiye’de tüm kamu yatırımlarında olduğu gibi kamusal sanatın finansmanında da tek bir yöntem bulunmaktadır. Yerel yönetimler, kamusal sanata ilişkin uygulamalarının ekonomik boyutu ve uygulama süreci 4734 sayılı kamu ihale kanununa göre yürütülmektedir ve kamusal sanat uygulamaları kamu ihaleleri ile yerel yönetim bütçesinden yapılmaktadır.² İzmir ve Türkiye’deki diğer kentlerde Sanata Ayrılan Pay stratejisi ya da kamusal sanat özelinde herhangi bir fon bulunmamaktadır. Sanata ayrılan pay uygulamasının yürütülebilmesi için, uygun şekilde finanse edilebileceği bir ölçekte sürekli bir inşaat projeleri akışı olması gerekmektedir (Wong, 2014, s. 27). Bu nedenle öncelikle İzmir’de yapılan inşaat yatırımlarını incelemek gerekmektedir. Büyükşehir belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin inşaat yatırımları incelendiği zaman bu akışın sürekli olduğu görülmektedir ve sanata ayrılan pay stratejisi inşaat yatırımlarının sürekliliğinin olduğu kentlerde uygulanabilmektedir. Bu anlamda sanata ayrılan pay stratejisinin mevcut idari süreçlere dâhil edilebilmesi olasıdır. Tablo 1’de İzmir Büyükşehir Belediyesi, merkez ilçe belediyeleri ve çevre ilçe belediyelerinin 2011 yılından 2020 yılına kadar yapmış olduğu 10 yıllık zaman dilimindeki inşaat yatırımlarının sayısı bulunmaktadır.³ Bu zaman diliminde (idari nedenlerle sonuçlanmayan ihaleler hariç) toplam 1303 yapım ihalesi İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından, 599 ihale merkez ilçeler, 680 ihale de çevre ilçeler tarafından düzenlenmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi, bir yıllık süre zarfında en az 105 inşaat yapım ihalesi, en fazla 162 inşaat yapım ihalesi gerçekleştirmiştir. Merkez ilçe belediyeleri en az 39 inşaat yapım ihalesi, en fazla 114 inşaat yapım ihalesi düzenlemiştir, çevre ilçe belediyeleri ise bir yıllık süre içerisinde en az 31 inşaat yapım ihalesi, en fazla 111 inşaat yapım ihalesi düzenlemiştir. İnşaat yatırımlarının kentte tüm yerel yönetimlerde sürekliliği sanata ayrılan pay stratejisinin İzmir’de uygulanması bakımından olumlu bir tablo sergilemektedir.

Kentte kamusal sanata yapılan yatırım Tablo 2’de yer alan örneklerle sınırlı değildir. Yerel yönetimler tarafından düzenlenen çalıştaylar, festivaller, yarışmalar ve yanı sıra daha küçük bütçeli (doğrudan temin alım yöntemi gibi) yatırımlar kamusal sanatı desteklemektedir. İzmir’de özel sektörün, çeşitli sanatçı inisiyatifleri ve sanat kolektiflerinin varlığından söz etmek mümkündür. Ancak kamusal sanatın yapıldı çevrenin, kentin kültür politikalarının bileşenlerinden biri olduğu göz önünde bulundurulduğu zaman tüm bu çabaların yanı sıra yerel yönetimlerin kamusal sanatın varlığını ve sürekliliğini sağlaması gerektiği açıktır.

² Kamusal sanatın edinimi ile ilgili doğrudan temin alım yöntemi gibi başvurulan diğer yöntemler de bulunmaktadır. Ancak bu yöntem ile kurumun ihtiyacı olan sarf malzeme alımı gibi ihtiyaçlar için kullanılmaktadır. Bu nedenle makalede doğrudan temin ile yapılan kamusal sanat çalışmalarına değinilmemiştir.

³ Bu döküm hazırlanırken Elektronik Kamu Alımları Platformu (EKAP) verilerine başvurulmuştur. Elektronik Kamu Alımları Platformu (EKAP) kamu İdareleri ile kamu alımları sürecine taraf olanların bu sürece ilişkin işlemleri internet üzerinden gerçekleştirebilecekleri Kamu İhale Kurumu tarafından yönetilen elektronik ortamdır (Elektronik Kamu Alımları Platformu, t.y.b). Yerel yönetimler ve diğer kamu kurumlarının ihale sonuçlarına ve bilgilerine, dolayısıyla gerçekleşen tüm yatırımlarına ilişkin bilgilere erişilmektedir.

Tablo 1. İzmir'de yerel yönetimlerin inşaat yatırımları sayısı.²

Yıl	İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Bağlı İdareler	Merkez İlçe Belediyeleri	Çevre İlçe Belediyeleri
2011	146	88	108
2012	125	86	106
2013	105	114	111
2014	124	39	31
2015	162	71	52
2016	153	59	74
2017	135	53	79
2018	131	47	59
2019	111	16	20
2020	111	26	40
Toplam Sayı:	1.303	599	680

Öte yandan bu 14 yatırımın her biri kamusal sanat olarak kabul edilse dahi yapılan çalışmaların sürekliliğinin olmadığı görülmektedir. 2011, 2012, 2014 ve 2015 yıllarında kamu ihalesi ile hiçbir kamusal sanat çalışması yapılmamıştır. Kentin kamusal sanata ilişkin çalışmalarında önemli bir yere sahip olan heykel ve resim çalıştaylarını incelediğimiz zaman da benzer bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Düzenlenen heykel ve resim çalıştayları kentin kamusal sanat çalışmalarına önemli katkı sağlamaktadır ancak ilk heykel çalıştayını 2012 yılında gerçekleştirildikten sonra 2014 yılında heykel çalıştayını yapılmadığı görülmektedir. İzmir Duvar Resimleri Çalıştayını ise 2018 yılından itibaren yalnızca üç kez düzenlenmiştir (Tablo 3).

Aynı zaman aralığında 2011 ve 2020 yılları arasında yapılan inşaat yatırımları incelendiği zaman inşaat yatırımlarının sürekliliğinin hiç kesilmediği görülmektedir. Bu durum değinildiği üzere, kamusal sanat için sürekliliği olan bir fon yaratmak için bir seçenek sunmaktadır. ABD ve Avrupa'da birçok kentin uyguladığı inşaat yatırımlarından %1 oranında payın kamusal sanat için bir fona aktarılması yöntemini İzmir'de uygulandığı zaman nasıl bir resim ile karşılaşılacağını incelemek için 2011-2020 yıllarında İzmir Büyükşehir Belediyesinin inşaat harcamaları (sermaye giderleri)³ listelenmiştir. Sermaye giderleri İzmir Büyükşehir Belediyesinin inşaat yatırımlarına dair tüm harcamaları kapsamaktadır. Elde edilen veriler kullanılarak 10 yıllık zaman diliminde geçmişe yönelik sanata ayrılan pay senaryosu geliştirilmiştir. Dünya ölçeğinde birçok kentin uyguladığı tüm inşaat yatırımlarından %1 oranında payın kamusal sanat için bir fona aktarılması yöntemi İzmir için inşaat yatırımları üzerinden uygulandığı zaman Tablo 4'te yer alan veriler elde edilmektedir. Tablo 5'te ise gerçekte yapılan kamusal sanat yatırımları yer almaktadır.

Tablo 4'te büyükşehir belediyesi tüm inşaat yatırımları üzerinden sanata ayrılan pay önerilen senaryo yer alırken Tablo 5'de büyükşehir belediyesi ve merkez ilçelerin 2011-2020 yılları arasında gerçekleşen tüm kamusal yatırımları yer almaktadır. Tablolarda yer alan veriler göstermektedir ki sanata ayrılan payın yalnızca büyükşehir belediyesinin inşaat yatırımları üzerinden uygulanıyor olması dahi sürekli bir fon sağlayacaktır. Tablo 5'te görüldüğü üzere kamusal sanata gerçekte yapılan yatırım 2020 Aralık ayı güncel bedeli 36.523.013 TL'dir. Tablo 4'te sanata ayrılan pay ile olası kamusal sanat yatırımı 2020 Aralık ayı bedellerine göre 227.810.495 TL'dir. Rakamsal olarak kıyasladığımızda da büyükşehir belediyesi ve merkez ilçe belediyelerinin gerçekleşen kamusal sanat yatırımlarına oranla oldukça fazla miktarda pay ayrılması mümkün olduğu görülmektedir. Önerilen senaryo ile yalnızca büyükşehir belediyesinin inşaat yatırımları üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Merkez ilçe belediyeler ve çevre ilçe belediyeleri de dâhil edilmesi ya da sanata ayrılan payın oranının değiştirilmesi elde edilen fon oranını ciddi oranda değiştirebildiği gibi farklı senaryolar üretilmesini sağlayacaktır. Bazı ABD ve Avrupa kentlerinde olduğu

² Ekap'tan erişilen ihale bilgileri üzerinden 2011-2022 yılları arasındaki inşaat yatırımlarına ilişkin bilgiler taranıp elde edilen verilerle tablo düzenlenmiştir (Elektronik Kamu Alımları Platformu, t.y.a).

³ Sermaye Giderleri, "gayrimenkule dâhil olan mal ve hizmetler için yapılan harcamalar, araziler, binalar ve diğer sabit sermaye malları için yapılan harcamalar" olarak tanımlanmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021).

gibi yalnızca mimari yapıların (projelendirme, altyapı, bakım onarım gibi yatırımlar dâhil edilmeden) yapımı sırasında pay ayrılarak da fon sağlanabilmektedir.

Tablo 2. İzmir’de yerel yönetimlerin kamusal sanat yatırımları.⁴

Yıl	Yerel Yönetim	Müdahale Türü	Çalışmanın Adı
2013	Bayraklı Belediyesi	Bakım, onarım	Bayraklı Belediyesi Dünya Barış Anıtında bakım onarım yapımı işi
2016	Karabağlar Belediyesi	Yapım	Belediyemiz Uzundere rekreasyon alanında gemi heykel, kütük heykel ve amfi tiyatro
2016	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Yapım	Emir Sultan Türbesi Kültür Merkezi için hyperrealist heykel yaptırılması ve yerleştirilmesi
2017	Karşıyaka Belediyesi	Bakım, onarım	Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı ve çevre düzenlemesi
2018	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Yapım	Üçyol Halide Edip Adivar Bulvarı duvar tasarımı filografi sanatı uygulaması hizmeti alımı
2018	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Bakım, onarım	Denizkızı bitki heykeli alımı
2018	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Bakım, onarım	Tarihi Saat Kulesi restorasyonu yapım işi
2019	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Yapım	Avrupa birliği çerçeve programı kapsamında Karşıyaka Girne Caddesinde 4 adet parklet
2019	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Tasarım	Kültürpark giriş kapıları restorasyon projelerinin hazırlanması
2019	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Yapım	Tırtıl adlı eserin montajlı mal alımı
2019	Karabağlar Belediyesi	Yapım	Uzundere Nasrettin Hoca Kültür ve Sanat Merkezi yapılması işi
2019	Karabağlar Belediyesi	Yapım	İzmir Büyükşehir Belediyesi Ana Hizmet Binasının dış cephesinin mural boyanması
2020	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Bakım, onarım	Mübadale Anıtı yapımı organizasyon
2020	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Yapım	İzmir duvar resimleri 3d boyama ve graffiti uygulama

Tablo 3. İzmir’de heykel ve resim çalışmaları.⁵

Yılı	Çalıştayın Yürütücüsü	Çalıştayın Adı
2012	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Akdeniz Konulu Uluslararası Heykel Çalıştay
2013	İzmir Büyükşehir Belediyesi	2. Uluslararası İzmir Heykel Çalıştay
2015	İzmir Büyükşehir Belediyesi	3. Uluslararası İzmir Heykel Çalıştay
2016	İzmir Büyükşehir Belediyesi	4. Uluslararası İzmir Heykel Çalıştay
2017	İzmir Büyükşehir Belediyesi	5. Uluslararası İzmir Heykel Çalıştay
2018	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Uluslararası İzmir Duvar Resimleri Çalıştay
2018	İzmir Büyükşehir Belediyesi	6. Uluslararası İzmir Heykel Çalıştay
2019	İzmir Büyükşehir Belediyesi	2. Uluslararası İzmir Duvar Resimleri Çalıştay
2019	İzmir Büyükşehir Belediyesi	7. Uluslararası İzmir Heykel Çalıştay
2020	İzmir Büyükşehir Belediyesi	8. Uluslararası İzmir Heykel Çalıştay
021	İzmir Büyükşehir belediyesi	3. Uluslararası İzmir Duvar Resimleri Çalıştayı(Mural İzmir)

⁴ EKAP’tan erişilen ihale bilgileri üzerinden 2011-2022 yılları arasındaki kamusal sanata ilişkin bilgiler taranıp elde edilen verilerle tablo düzenlenmiştir.

⁵ Ekap’tan erişilen ihale bilgileri üzerinden 2011-2022 yılları arasındaki kamusal sanat çalıştayına ilişkin bilgiler taranıp elde edilen verilerle tablo düzenlenmiştir.

Tablo 4. Sanata ayrılan pay öneri senaryo.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Sermaye Giderleri Üzerinden Sanata Ayrılan Pay Öneri Senaryo		
	İzmir Büyükşehir Belediyesi Sermaye Giderleri	Sanata Ayrılan Pay Senaryosu (%1 pay)
2011	1.252.587.205,00 ₺	12.525.872,05 ₺
2012	1.344.965.917,00 ₺	13.449.659,17 ₺
2013	1.680.320.600,00 ₺	16.803.206,00 ₺
2014	1.802.873.355,00 ₺	18.028.733,55 ₺
2015	2.458.311.311,00 ₺	24.583.113,11 ₺
2016	2.823.075.460,00 ₺	28.230.754,60 ₺
2017	3.377.477.269,00 ₺	33.774.772,69 ₺
2018	2.441.920.039,00 ₺	24.419.200,39 ₺
2019	2.480.631.908,00 ₺	24.806.319,08 ₺
2020	3.118.886.441,00 ₺	31.188.864,41 ₺
Toplam:	22.781.049.505,00 ₺	227.810.495,05 ₺

Tablo 5. İzmir'de gerçekleşen kamusal sanat yatırımları.⁶

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Merkez İlçe Belediyeleri Gerçekleşen Kamusal Yatırımları			
	Kamusal Sanat Yatırımları	Çalıştaylar	Toplam Kamusal Sanat Yatırımı
2011	-	-	-
2012	-	464.950,52 ₺	464.950,52 ₺
2013	444.771,31 ₺	930.077,91 ₺	1.374.849,22 ₺
2014	-	-	-
2015	-	461.936,89 ₺	461.936,89 ₺
2016	2.269.176,45 ₺	3.191.833,60 ₺	5.461.010,05 ₺
2017	13.044.305,76 ₺	1.036.317,55 ₺	14.080.623,31 ₺
2018	1.647.316,84 ₺	3.085.183,78 ₺	4.732.500,62 ₺
2019	931.803,16 ₺	1.647.363,91 ₺	2.579.167,07 ₺
2020	7.367.975,92 ₺	-	7.367.975,92 ₺
Toplam:	25.705.349,44 ₺	10.817.664,16 ₺	36.523.013,60 ₺

7. Sonuç ve Değerlendirme

ABD ve Avrupa kentlerinde sanata ayrılan pay stratejisinin ardında kamusal sanatın finansal olarak desteklenmesiyle ilgili 19. yüzyıldan beri özel sektör girişimlerinin ve kamu kurum ve kuruluşlarının iş birliğinin yer aldığı söylenmektedir. Bu nedenle batı kentlerinde sanata ayrılan pay stratejisinde varılan nokta tesadüfi değildir. Sanata ayrılan pay stratejisine ilişkin düzenlemeler ilk olarak 20. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olsa da kamusal sanat için bağış ve farklı kaynaklardan fon sağlama geleneği uzun bir geçmişe sahiptir. İzmir ve diğer Türkiye kentleri için mevcut idari düzenlemeler nedeniyle kamusal sanatın kamu ve özel sektör iş birliği ile yürütülmesi kısa zaman zarfında olası değildir. Bu nedenle kamu yatırımları daha da önemli hale gelmektedir. Yerel yönetimlerin kamusal sanat yatırımları için alternatif bir fon olarak sanata ayrılan pay ya da benzer stratejilerin uygulanması yapılacak idari düzenlemelerle mümkün olabilecektir.

Sanata ayrılan pay stratejisi için önerilen senaryo göstermektedir ki inşaat yatırımlarının sürekliliği kamusal için de daimi bir fon yaratabilecektir. 2011-2020 yılları arasında toplam 2582 adet inşaat yatırımı yapılmıştır. Aynı zaman zarfında kamusal sanat için yapılan yatırım ise yalnızca 14 adettir. Önerilen sanata ayrılan pay senaryosu ile hem yapılan kamusal sanat eserinin sayısı hem de kamusal sanat için ayrılan fon sanata ayrılan pay stratejisi ile artabilecektir. Öneri senaryoya göre, inşaat yatırımlarından ayrılan %1 oranındaki payın kamusal sanat yatırımları için bir fona aktarıldığı zaman gerçekleşen kamusal sanat yatırımının altı katı kadar bir oranda bütçe ayrılması mümkün olabilecektir. Kamusal sanat edinme yöntemi ile ilgili idari kısıtlar, kamusal sanatın var olma biçimini de etkilemektedir. Bu nedenle kamusal sanatın finansmanı yalnızca idari bir süreç değildir. Farklı kaynaklardan fon sağlanması ile sanat eserinin belirlenme/seçilme ölçütleri yarışmalar, çalıştaylarda olduğu gibi sanatsal ölçütlerle olabilecektir. Avrupa ve ABD'de birçok kentin benimsediği strateji eğer İzmir'de de uygulanırsa kamusal sanat için inşaat yatırımlarından küçük bir pay ayrılarak sürekli bir fon yaratılabilecektir.

Kamusal sanat uygulamalarında Sanata Ayrılan Pay bir strateji olarak benimsendiği takdirde; sanatın elde edilme yöntemleri ile ilgili idari düzenlemelerdeki belirsizliklere çözüm olabilecektir. Kamusal sanatın edinilme yöntemi ile ilgili idari kısıtlar, kamusal sanatın var olma biçimini de etkilemektedir. Bu nedenle kamusal sanatın finansmanı yalnızca idari bir süreç değildir. İzmir'de kamusal sanatın idari kıstaslara göre değil sanatsal değerleri göz önünde bulundurularak seçilebilmesi için bir adım olabilecektir. İzmir'de kamusal sanat için sağlanan kaynakların çeşitlenmesi ile kamusal sanat inşaat yatırımı olmaktan çıkıp

⁶ Tablo 4 Sermaye Giderleri verileri 2013-2020 yılları arasındaki Sayıştay denetim raporları incelenerek elde edilmiştir. Tablo 5 EKAP üzerinden erişilen ihale bilgileri taranıp elde edilen verilerle tablo düzenlenmiştir. Erişilen tüm rakamlar 2020 Aralık ayı ÜFE rakamlarına göre güncellenmiştir.

başlı başına bir kategori olabilecektir. Gerek duyulduğu zaman heykel ve resim çalıştayları, sempozyumlar ve yarışmalar için alternatif bir fon olarak kullanılabilir. Kamusal sanatın idari düzenlemelerle daha tanımlı hale gelmesi ve kentteki varlığının artmasının sonucu olarak stratejiyi uygulayan diğer ülkelerde de olduğu gibi kamusal sanat kültür politikalarının içerisinde daha fazla yer alabilecektir.

Tüm bu olumlu etkilerin yanı sıra İzmir, birçok Avrupa ve ABD kentlerinde olduğu gibi kamusal sanatın planlı yürütüldüğü bir kent örneği olabilecektir. Sanata ayrılan pay stratejisinin yanı sıra alternatif başka yöntemlerin de Türkiye’de kamusal sanatın finanse edilmesi ile ilgili ışık tutacak yöntemler olabilecektir. İzmir’de ve Türkiye’nin diğer kentlerinde sanata ayrılan pay ya da benzer stratejilerin mevcut idari düzenlemelere dâhil edilebilmesi ile kentlerde devam eden kamusal sanat çalışmaları ivme kazanabilecektir.

Kaynakça

- Anderson M. (2012). Urban curating: The interspaces of art collaboration in Western Sydney, *Space and Culture*, 15(4). <https://doi.org/10.1177/1206331212460623>.
- Bell, D., & Jayne, M. (2003). Design-led urban regeneration: A critical perspective. *Local Economy*, 18(2), 121-134. <https://doi.org/10.1080/0269094032000061396>.
- Bilsel, F. C. (2009). İzmir’de cumhuriyet dönemi planlaması (1923-1965): 20. yüzyıl kentsel mirası. *Ege Mimarlık*, 4 (71), 12-17.
- Buca Belediyesi (2020). *Yöresel taşlar Buca’da hayat bulacak*. <https://buca.bel.tr/Haberler/1940/yoresel-taslar-buca--da-hayat-bulacak.html>
- CowParade (2019). *CowParade Salvador, Brazil*. <http://www.cowparade.com/events/>
- Çakar, N. (2014). Kent, kamusal alan ve anıt heykel ilişkisi. *Sanat Dergisi*, (26), 37-54. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunigsfd/issue/45081/563074>.
- Decker, J. (2003). Moo!! Oink!! Neigh!! Twanng!! themed public sculpture invades American streets. *The Journal of American Culture*, 25 (1-2), 119-123. <https://doi.org/10.1111/1542-734X.00018>.
- Department of Tourism, Culture, Arts, Gaeltacht, Sport and Media (2020). *Minister Madigan announces measures to significantly increase funding for public art*. <https://www.gov.ie/en/press-release/2d2b8-minister-madigan-announces-measures-to-significantly-increase-funding-for-public-art/>.
- Dereli, H. C. (2017). Tasarım kenti olmayı hedefleyen İzmir’in zihinsel altyapısını dönüştürmek için bir etkinlik tasarımı önerisi. *Yedi*, 17, 25-38. <https://dergipark.org.tr/en/pub/yedi/issue/27382/288274>.
- Department of Cultural Affairs and Special Events (2017). *Chicago public art plan guidelines*. City of Chicago. https://www.chicago.gov/city/en/depts/dca/supp_info/yopa1.html
- Dickens, L. (2008). Placing post-graffiti: The journey of the Peckham Rock. *Cultural Geographies*, 15, 471-496. <https://doi.org/10.1177/1474474008094317>.
- Elektronik Kamu Alımları Platformu, EKAP (t.y.a). *İhale Arama 2011-2020*. Erişim tarihi 12 Temmuz 2022. <https://ekap.kik.gov.tr/EKAP/Default.aspx>.
- Elektronik Kamu Alımları Platformu, EKAP (t.y.b). *Sözlük*. Erişim tarihi 12 Temmuz 2022. <https://ekap.kik.gov.tr/EKAP/Default.aspx>.
- Ergür, G., Avcı, S. ve Ayata, L. (2021). D.E.Ü. G.S.F. heykel bölümü atık malzemeye heykel çalıştayları. *Yedi*, 26, 31-49. <https://doi.org/10.17484/yedi.936284>.
- Gaziemir Belediyesi (t.y.). *Kültür sanat kenti Gaziemir*. Erişim tarihi 15 Ağustos 2022. <http://www.gaziemir.bel.tr/proje/86/kultur-sanat-kenti-gaziemir.html>
- Gormley, A. (1998). *Angel of the North*. <https://www.antonygormley.com/projects/item-view/id/211#p2>
- Gökçen Dündar, Ş., Ersoy, Z., Alpaslan, H. İ., Coşkun Satırcı, T. D., Sanul, G., Kumral, N., Güçlü, M., Türkcan, B., Gürel, G., Can, E., Oğuz, S. C., Ersin, S., Gürsoy, S. ve Yaprak Yorğun, B. (2013). *İzmir 2012 kültür ekonomisi ve kültür altyapısı envanteri ve İzmir kültür ekonomisi gelişme stratejisi*, İzmir Kalkınma Ajansı-İZKA.

- http://izka.org.tr/wpcontent/uploads/pdf/10_izmir_kultur_ekonomisi_envanteri_ve_kultur_ekonomisi_stratejisi.pdf
- Gökçen, Ş. (2018). Kamusal sanat ve kültür eksenli kentsel dönüşüm. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 3/6, 215-236. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijiia/issue/43126/52266>
- Güler, T. (2016). Büyük mekânların yönlendirme ve işaretleme tasarımında yer imlerinin kullanıcı hareketlerine katkıları. *Sanat Dergisi*, 28, 130-147. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/711928>
- Güngördü A. ve Eldek Güner H. (2019). 1922 büyük İzmir yangını sonrası İzmir Cumhuriyet Meydanının oluşumu ve mekânsal gelişiminin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 111-130. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iaud/issue/44080/543174>
- Hall, T. & Robertson, I. (2001). Public art and urban regeneration: Advocacy, claims and critical debates. *Landscape Research*, 26 (1), 5-26. <https://doi.org/10.1080/01426390120024457>
- Hall, T. & Smith, C. (2005). Public art in the city: meanings, values, attitudes and roles. In M. Miles, & T. Hall (Eds.) *Interventions: Advances in art and urban futures* (pp. 175-179). Intellect.
- Hamilton J., Forsyth L. & De Longh, D. (2001). Public art: A local authority perspective. *Journal of Urban Design*, 6(3), 283-296. <https://doi.org/10.1080/13574800120105797>
- Hrastar, T. (2018). Percent for art in building investment projects; initiatives and ordinances in the second half of the 20th century in Croatia and worldwide. *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 26 (1[55]), 68-81. [https://doi.org/10.31522/p.26.1\(55\).5](https://doi.org/10.31522/p.26.1(55).5)
- International Olympic Committee. (2016). *Three artists to create and share their vision of the games in Rio*. <https://olympics.com/ioc/news/three-artists-to-create-and-share-their-vision-of-the-games-in-rio>
- İzmir Akdeniz Akademisi. (t.y.a). *İzmir Akdeniz Akademisi kuruluş hikâyesi*. İzmir Büyükşehir Belediyesi. Erişim tarihi 12 Temmuz 2022. https://www.izmeda.org/?page_id=145
- İzmir Akdeniz Akademisi. (t.y.b). *Kamusal alanda sanat toplantısı*. İzmir Büyükşehir Belediyesi. Erişim tarihi 12 Temmuz 2022. https://www.izmeda.org/?anasayfa_slider=kamusal-alanda-sanat-toplantisi
- Jacob, J. (1995). An unfashionable audience. In S. Lacy (Ed.), *Mapping the terrain: New genre public art* (pp. 50-59). Bay Press.
- Jae Hyo, L. (n.d.). *Wood and nail*. Retrieved February 15, 2018 http://www.leeart.name/board/bbs/board.php?bo_table=nail
- Jasmi, M. F. & Mohamad, N. H. N. (2016). Roles of public art in Malaysian urban landscape towards improving quality of life: Between aesthetic and functional value. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 222, 872-880. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.201>
- Jones, P. & Evans, J. (2013). *Urban regeneration in the UK: Boom, bust and recovery*. Sage Publications.
- Jung, T. H., Lee, J., Yap, M. H. & Ineson, E. M. (2015). The role of stakeholder collaboration in culture-led urban regeneration: A case study of the Gwangju project, *Korea Cities*, 44, 29-39. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2014.12.003>
- Karşıyaka Belediyesi (t.y.). *Karşıyaka 3. taş heykel sempozyumu başladı*. Erişim tarihi 15 Ağustos 2022. <https://www.karsiyaka.bel.tr/karsiyaka-3-tas-heykel-sempozyumu-basladi>
- Miles, M. (2007). *Cities and culture*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203001097>
- Miller, S. R. (2012). Percent for art programs at public art's frontier. *Zoning and Planning Law Report*, 35(5), 1-16. <https://ssrn.com/abstract=2110341>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2018). *Culture and local development*. <http://www.oecd.org/cfe/leed/venice-2018-conference-culture/documents/Culture-and-Local-Development-Venice.pdf>
- Palmer, J. M. (2012). *The politics of the public: public art, urban regeneration and the postindustrial city the case of downtown Denver* (Publication No. 3527417) [Doctoral dissertation, University of Colorado at Boulder]. ProQuest Dissertations & Theses Global.

- Pietsch, P.M. (2013). The State policy briefs series. National Assembly of State Arts Agencies. In K. J. Barsdate (Ed.), *Percent for art* (pp.1-14). <https://nasaa-arts.org/wp-content/uploads/2017/03/NASAAPercentforArtPolicyBrief.pdf>
- Pollock, V. L. & Paddison, R. (2010). Embedding public art: Practice, policy and problems. *Journal of Urban Design*, 15(3), 335-356. <https://doi.org/10.1080/13574809.2010.487810>.
- Portland Public Art Committee. (2009). *City of Portland, maine guidelines for the public art ordinance*. <http://www.portlandmaine.gov/DocumentCenter/View/3418/Public-Art-Guidelines?bidId=>
- Reykjavík Art Museum. (2015). *Ásmundur Sveinsson: The water carrier mountain woman* <http://artmuseum.is/exhibitions/asmundur-sveinsson-water-carrier-mountainwoman>
- Roberts, M. & Marsh, C. (1995). For art's sake: Public art, planning policies and the benefits for commercial property. *Planning Practice & Research*, 10(2), 189-198. <https://doi.org/10.1080/02697459550036702>
- Sabahat, N. S. (2017). Türkiye’de anıt heykelin temsil ve kimlik sorunu. *İdil Dergisi*, 6 (31), 953-966. <https://doi.org/10.7816/idil-06-31-06>
- Sayıştay Başkanlığı. (2014). *İzmir Büyükşehir Belediyesi 2013 yılı Sayıştay denetim raporu*. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/2066-izmir-buyuksehir-belediyesi>
- Sayıştay Başkanlığı. (2017). *İzmir Büyükşehir Belediyesi 2016 yılı Sayıştay denetim raporu*. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/2663-izmir-buyuksehir-belediyesi>
- Sayıştay Başkanlığı. (2018). *İzmir Büyükşehir Belediyesi 2017 yılı Sayıştay denetim raporu*. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/2815-izmir-buyuksehir-belediyesi>
- Sayıştay Başkanlığı. (2019). *İzmir Büyükşehir Belediyesi 2018 yılı Sayıştay denetim raporu*. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/3019-izmir-buyuksehir-belediyesi>
- Sayıştay Başkanlığı. (2020). *İzmir Büyükşehir Belediyesi 2019 yılı Sayıştay denetim raporu*. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/3212-izmir-buyuksehir-belediyesi>
- Sharp, J., Pollock, V. & Paddison, R. (2005). Just art for a just city: Public art and social inclusion in urban regeneration. *Urban Studies*, 42 (5/6). 1001–1023. <https://doi.org/10.1080/00420980500106963>
- Stefánsson, P. (2021, September 29). Ásmundur’s water carrier. *Icelandic Times*. <https://icelandictimes.com/vatnsberi-asmundar/>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2021). *2022-2024 Dönemi bütçe hazırlama rehberi*. <https://www.sbb.gov.tr/2022-2024-donemi-butce-cagrisi-ve-eki-butce-hazirlama-rehberi/>
- Tate Modern (n.d.). *Community art, Tate Modern*. Retrieved July 12, 2022. <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/community-art>
- Tekle, A. M. (2015). Rectifying these mean street: Percent for art ordinances, street furniture, and the new streetscape. *Kentucky Law Journal*, 104, 409-448.
- Western Australian Government. (2019). *Percent art scheme* <https://www.wa.gov.au/organisation/department-of-finance/percent-art-scheme>
- Wong, R. (2014). *The purpose of public art in the Canadian suburb: An evaluation of Markham's public art program*. [Master Thesis, Toronto Metropolitan University]. <https://doi.org/10.32920/ryerson.14646456.v1>
- Yardımcı, S. (2005). *Kentsel değişim ve festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da bienal*. İletişim Yayınları.